

ne glazbenom darovitošću do druge krajnosti, demoniziranja Roma kao trajno problematične manjine. Djelo naposljetku raskida i s vječnim paternalizmom, koji je, i kada je o najplemenitijim pobudama riječ, čest pri obraćanju romskoj populaciji. O svojoj povijesti napokon piše i uči ona sama.

Knjiga je vrijedan prilog godini interkulturnoga dijaloga kojim se nastoji ne samo promovirati nego i ostvariti međusobno prožimanje i poštovanje kultura. Ona pridonosi mogućnosti da proklamirana interakcija kultura ne bude samo intelektualna fraza dobrotomjernih, nego da uistinu učimo jedni od drugih. Misao koja, prema riječima autora knjige, čini okosnicu filozofije Roma i paradigmu njihove kulture, doima se dobrim početkom toga učenja: »Ne poriči nipošto život, i ni u čije ime. Budi odgovoran za sve što živi i uvijek spreman da pomogneš bespomoćnom biću. Jedina stvar koja se dvostruko uvećava kada se dijeli jest sreća.«

Jadranka Čačić-Kumpes

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Наталья М. Вагапова

Русская театральная эмиграция в Центральной Европе и на Балканах: очерки

Санкт-Петербург: Алетея, 2007, 237, [XXXV] str.

Ruska kazališna emigracija danas još nije proučena tako dobro kao primjerice ona književna. No za razliku od književne emigracije, kazališna pruža mnogo više primjera integracije u kulturni prostor drugih zemalja. To se u prvom redu odnosi na kazališnu emigraciju u »bratske slavenske zemlje« Jugoistočne Europe.

Nova knjiga poznate istraživačice rusko-kazališnog života Natalije Mihajlovne Vagapove, *Русская театральная эмиграция в Центральной Европе и на Балканах: очерки* (Ruska kazališna emigracija u Srednjoj Europi i na Balkanu: eseji), popunjava značajne praznine u ovoj temi. U svojim esejima autorica opisuje komplicirane osobne i stvaralačke sudbine ruskih kazališnih djelatnika, koje je vjor Oktobarske revolucije protjerao iz Rusije a koji su – bez preuveličavanja – našli drugu domovinu u različitim dijelovima Kraljevine Jugoslavije i u Bugarskoj.

Dok je junak prvoga eseja, redatelj Jurij Ljvovič Rakitin, uglavnom radio u Beogradu i Novom Sadu, a dopisivao se s Ivom Vojnovićem te je poznavao i Branka Gavellu, scenograf Vladimir Žedinski pravio je scenografiju i kostimografiju za ruske opere i drame u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani, a nakon Drugoga svjetskog rata otišao je u Francusku. Esaj »Rusi u Ljubljani« posvećen je glumici Mariji Nablockoj, koja je postala prva kinjom Slovenskoga narodnoga kazališta, i njezinu suprugu, redatelju Borisu Putjati.

Osobito je zanimljiv esaj »Tragovima Praške grupe umjetnika MHT-a« o putovanjima po Srednjoj Europi poznate disidentske trupe koja je u više navrata gostovala u Hrvatskoj. Vagapova smatra da su upravo hrvatski kritičari znali najobjektivnije procijeniti uspjehe i neuspjehe tog jedinstvenoga umjetničkoga kolektiva, zato što su »hudožestvenike« smatrali »svojim domaćim Rusima«.

Kategoriji »Rusa bez Rusije« (»srpskih Rusa«) pripadao je i bivši »hudožestvenik« Jurij Rakitin – osnivač glumačkih škola u Novom Sadu i Beogradu. Tu svakako valja izdvojiti i, prema Vagapovinu mišljenju, odlična glumca, glavnoga redatelja Narodnoga kazališta u Sofiji i pedagoga Nikolaja Osipoviča Massalitinova, koji je u Bugarskoj utemeljio Kazališnu akademiju.

Autorica svojim razmatranjima uspijeva pokazati kako su ruski daroviti i stručni ka-

zališni djelatnici, emigranti, bili potrebni u zemljama Srednje Europe i na Balkanu zato što je gospodarstvo nakon Prvoga svjetskog rata bilo razoreno, a kazališnih stručnjaka, pogotovo pedagoga, nije bilo dovoljno. Prema autoričinu mišljenju, premda se u Europi nakon prvoga gostovanja Moskovskoga umjetničkoga kazališta (MHT) 1906. čulo o redateljskim i pedagoškim metodama glumca, redatelja i teatrologa K. S. Stanislavskog, dublji poznavanja njegova rada nije bilo. Ruski kazališni djelatnici donijeli su u Europu praksu i teoriju naprednih strujanja scenske umjetnosti te moderno tumačenje ruskoga klasičnog repertoara i nekih novih sovjetskih pisaca, u prvome redu Mihaila Bulgakova. Ističe primjerice da je Massalitinov, prema priznanju bugarskih povjesničara kazališta, pridonio i formiranju nacionalnog repertoara.

Natalija Vagapova navodi citate iz knjiga Josipa Lešića i drugih poznatih kazališnih stručnjaka koji sa zahvalnošću pišu o ulozi »naših ruskih redatelja« i zastupnikâ drugih scenskih profesija u formiranju suvremenih oblika kazališne umjetnosti u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Sloveniji te Bugarskoj. Za razliku od mnogih poznatih ličnosti ruskoga predrevolucionarnoga kazališta, koje su se teško snalazile u Parizu i drugim zapadnoeuropskim kazališnim središtima, Rusi su u slavenskim zemljama mnogo lakše radili s glumcima zemalja u kojima su

se emigrantskom sudbinom zatekli. To što su stjecajem okolnosti djelovali na području slavenskih zemalja, vrlo je važna crta njihova migrantskoga života i jedan od osnovnih razloga njihovih uspjeha na području kazališne umjetnosti.

U knjigu je uključen dio opširne prepiske Nikolaja Osipoviča Massalitinova i Jurija Ljovoviča Rakitina sa značajnim ličnostima ruske kulture, kao i Rakitinov kazališni dnevnik iz 1909. Također je vrlo vrijedan prilog objavljivanje »Uspomena« Nikolaja Osipoviča Massalitinova.

Knjiga *Русская театральная эмиграция в Центральной Европе и на Балканах: очерки* napisana je zanimljivo, s mnoštvom slikovitih detalja s pomoću kojih čitatelj može pratiti proces integracije, »uživljavanja« ruskih intelektualaca, kazališnih djelatnika, u novu sredinu. Knjiga je i važan prinos socijalnohistorijskom proučavanju specifične migracijske problematike na primjeru ruske intelektualne, umjetničke, konkretno kazališne emigracije.

Josip Kumpes

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*